

Gemenskap bygger beredskap

Civilsamhället och det ideella
engagemangets avgörande roll i kris

FORUM Idéburna
organisationer med
social inriktning

/Volontärbyrån/

© **Volontärbyrån och Forum – idéburna organisationer med social inriktning 2025**

ISBN: 978-91-982064-9-4

Redaktör och formgivning: Ola Höiden

Foto: Adobe Stock (framsida, s 4, s 8), Marie Cederschiöld högskola (s 14), Clara Korths-Aspegren (s 16), Riksorganisationen Hela Sverige ska leva (s 18), Houda Hot (s 20), Therese Granstam (s 22).

Tryck: Billes Tryckeri AB

Innehåll

Inledning och sammanfattning	5
Stor vilja att engagera sig vid samhällskriser	5
Civilsamhället kanaliserar ideellt engagemang	5
Nio av tio svenskar kan tänka sig att engagera sig vid en samhällskris	6
Drygt nio av tio kan tänka sig att ställa upp vid kris	6
Mer än hälften vet inte hur de ska gå tillväga	6
Det samhällsbärande ideella engagemanget	8
Civilsamhället som bärande kraft genom svensk historia	8
265 000 organisationer bidrar till samhällsnytta	8
Män och äldre engagerar sig mest	8
Socioekonomi spelar roll	9
Krisengagemangets nya former och uttryck	9
<i>Intervju med Therese Granstam, volontär, Röda Korset</i>	10
Ideellt engagemang kräver organisatoriska strukturer och resurser	12
Bristande erfarenhet och långa ledtider försvårar i kris	12
Behov av strukturer och resurser	12
Snabb aktivering är avgörande	12
Viktigt att samhällsaktörer samverkar i kristid	13
Behov av samverkan mellan civilsamhälle och offentlig sektor	13
Kommunerna spelar en viktig roll i landets krishantering	13
<i>Intervju med Magnus Karlsson, professor, Marie Cederschiöld högskola</i>	14
<i>Intervju med Daniel Kjellén, utredare, MSB</i>	16
Civilsamhället kanaliserar och möjliggör engagemang i kristid	18
11 procent har hjälpt till vid en "särskild händelse"	18
Hög insatsvilja inom idrottsrörelsen	18
Pliktmotiv framträder vid kris	18
En utmaning att bibehålla engagemanget efter krisen	19
Civilsamhället behöver stöd att kanalisera ideellt engagemang	19
<i>Intervju med Irene Oskarsson, ordförande, Riksorganisationen Hela Sverige ska leva</i>	20
<i>Intervju med Mariam Ismail Daoud, volontär, Göteborgs Lottakår</i>	22
Källor och vidare lästips	24

Inledning och sammanfattning

När kriser slår till är civilsamhället och det ideella engagemanget en kraft att räkna med. En stor majoritet av befolkningen vill hjälpa till i nödsituationer och större samhällshändelser – men många vet inte hur. Den här rapporten bygger på en Sifo-undersökning på uppdrag av Volontärbyrån och Forum, och kartlägger hur ideellt engagemang ser ut i Sverige idag, särskilt i kristid. Undersökningen genomfördes 15–18 november 2024.

Vad driver människor att engagera sig? Vilka hinder finns? Och hur kan samverkan mellan olika aktörer bidra till att stärka det ideella engagemanget? Rapporten följer upp insikter från 2022 och ger konkreta förslag på hur vi kan stärka civilsamhällets roll i framtida kriser.

Stor vilja att engagera sig vid samhällskriser

I undersökningen framgår att hela 92 procent av svenska folket kan tänka sig att ställa upp vid händelse av kris i Sverige. Samtidigt svarar 55 procent att de inte vet hur de skulle gå tillväga för att ställa upp vid händelse av kris. Detta kris-engagemang riskerar alltså att gå förlorat utan samhällsliga strukturer för att kunna ta emot och möjliggöra engagemanget på både kort och lång sikt. Siffrorna ligger på ungefär samma nivå som vid undersökningen 2022.

I denna rapport redogörs även för befintlig forskning kring ideellt engagemang i Sverige. Här finns också intervjuer med Magnus Karlsson vid Marie Cederschiöld högskola, Daniel Kjellén

på Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Irene Oskarsson på Riksorganisationen Hela Sverige ska leva samt intervjuer med volontärerna Mariam Ismaildaoud och Therese Granstam. Här redogörs för drivkrafter, möjligheter och hinder för ett ideellt engagemang som kan göra viktig skillnad i kristid.

Civilsamhället kanaliserar ideellt engagemang

Den samlade bilden visar att drygt fyra miljoner personer engagerar sig ideellt i någon av vårt lands kvarts miljon organisationer. Volontärer, förtroendevalda, frivilliga och funktionärer gör enorma insatser varje dag och bidrar till en rad olika samhällsnyttor, såsom demokratiutveckling, social sammanhållning och en stärkt beredskapsförmåga inför eventuell kris. Inte minst under pandemin och i arbetet för människor på flykt märks de ideellas avgörande insatser.

I kristid ökar engagemanget avsevärt, något som civilsamhället ibland har svårt att ta emot och kanalisera. När fler vill göra kortare insatser ställer det högre krav på föreningslivet. De frivilligas tid är gratis, men det är inte gratis att samordna och organisera engagemanget. Hur sänker vi trösklarna till engagemanget och får fler människor att engagera sig i såväl akuta insatser som mer långsiktigt? Det handlar bland annat om organisatoriska resurser och strukturer inom civilsamhället, och att olika aktörer samverkar både inför och under eventuella kriser.

Nio av tio svenskar kan tänka sig att engagera sig vid en samhällskris

Under perioden 15–18 november 2024 genomfördes en Sifo-undersökning av Verian, på uppdrag av Volontärbyrån och Forum, med syfte att undersöka svenska folkets vilja att engagera sig ideellt vid samhällskriser. Totalt 1032 respondenter deltog i undersökningen.

Drygt nio av tio kan tänka sig att ställa upp vid kris

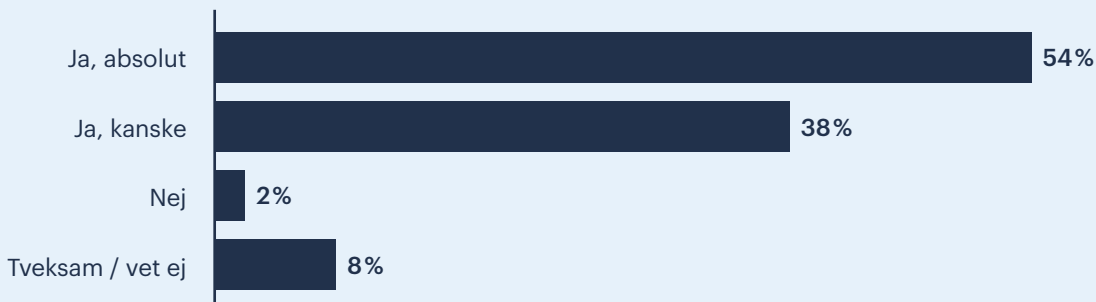
Hela 92 procent av svenska folket kan tänka sig att ställa upp vid händelse av kris i Sverige. 54 procent svarar "Ja, absolut", 38 procent svarar "Ja, kanske". Bland männen svarar 60 procent "Ja, absolut", bland kvinnorna är motsvarande siffra 48 procent. Men en högre andel kvinnor än män svarar istället "Ja, kanske" (42% jämfört med 34%).

Den åldersgrupp som i högst grad absolut kan tänka sig att ställa upp är de mellan 50 och 64 år (65%). I denna åldersgrupp sticker män ut med 72 procent som svarar "Ja, absolut".

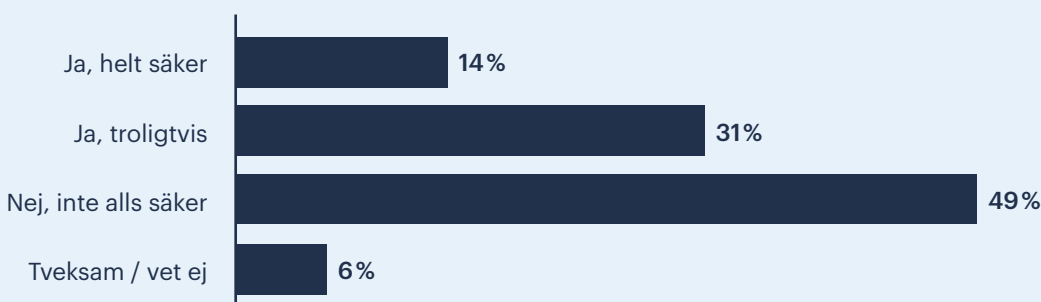
Mer än hälften vet inte hur de ska gå tillväga

14 procent av svenska folket är helt säkra på hur de skulle gå tillväga för att ställa upp vid händelse av kris. 31 procent svarar "Ja, troligtvis". Samtidigt uppger hela 55 procent att de inte vet hur de skulle gå tillväga. Denna okunskap ligger på ungefär samma nivå även bland de som skulle kunna tänka sig att ställa upp vid kris. Yngre är de som i störst utsträckning uppger att de inte vet hur de skulle gå tillväga för att hjälpa till vid händelse av kris.

Skulle du kunna tänka dig att ställa upp i händelse av kris i Sverige? Till exempel vid naturkatastrofer, bränder, ny pandemi.

Vet du hur du skulle gå till väga för att ställa upp och hjälpa till i händelse av kris i Sverige? Alltså via vilken organisation eller myndighet du kan engagera dig – oavsett om du skulle vilja ställa upp eller inte.

92%

kan tänka sig att ställa upp vid kris. 54% kan absolut tänka sig att ställa upp.

55%

vet hur de skulle gå till väga för att hjälpa till i händelse av kris i Sverige.

Resultat i linje med 2022

Siffrorna från årets Sifo-undersökning ligger i linje med en motsvarande undersökning från 2022 på uppdrag av Forum och Volontärbyrån. Där framkom att 93 procent skulle kunna

tänka sig att ställa upp i händelse av kris i Sverige, och att 56 procent inte vet hur man går tillväga för att hjälpa till vid en kris.

Det samhällsbärande ideella engagemanget

Cirka fyra miljoner personer engagerar sig idag ideellt i det svenska civilsamhället. Volontärer, förtroendevalda, frivilliga och funktionärer gör enorma insatser varje dag och bidrar till samhällsförbättring, tillit och stärkt demokrati i Sverige. Detta engagemang märks inte minst i samband med samhällskriser av olika slag, såsom vid flyktingmottagandet 2015, skogsbränderna 2014 och 2018, coronapandemin 2020–2022 och Rysslands krig mot Ukraina under de senaste åren.

Civilsamhället som bärande kraft genom svensk historia

Sverige har en stark föreningstradition och det ideella engagemanget är en del av vårt dåtida och nutida samhälle. Det var genom idéburen organisering som demokratin kom att utvecklas och institutionaliseras i Sverige, och rösträttens tillblivelse och stegvisa utbyggnad är ett tydligt exempel på detta. Många ideella föreningar startade då även initiativ som än i dag lever kvar som viktiga delar av vårt samhälle, till exempel folktandvård, barnvårdscentraler, ambulanser och bibliotek. Den sociala innovationskraften är fortsatt stark i civilsamhället. Exempel från modern tid är bland annat Missing People, Skjutsgruppen och Fritidsbanken, som alla är lösningar på olika samhällsutmaningar.

Utan människors organisering i civilsamhället hade vår demokrati som vi känner den idag inte funnits. Genom ideellt engagemang formas och utvecklas vårt samhälle och demokrati varje dag.

265 000 organisationer bidrar till samhällsnytta

I Sverige finns det idag cirka 265 000 organisationer inom det civila samhället. Den största andelen, 62 procent, är ideella föreningar. Övriga

organisationsformer är framförallt stiftelser, bostadsrätts- och samfällighetsföreningar. Bland de ideella föreningarna ryms exempelvis studieförbund, idrottsföreningar, miljöorganisationer och socialt inriktade organisationer.

Idag finns det drygt 200 000 anställda i civilsamhället, motsvarande 3,8 procent av den totala arbetskraften i Sverige. Det är dock endast mindre än var tionde organisation som överhuvudtaget har anställda i sina verksamheter (von Essen (red) 2021). Övriga insatser görs av ideellt engagerade människor.

Engagemangets drivkrafter

I rapporten "Medborgerligt engagemang i Sverige 1991–2019" (von Essen & Svedberg, 2020) framgår att det ideella engagemanget i Sverige har legat på en stabil nivå under hela tre decennier, trots konjunktursvängningar, ökade ekonomiska klyftor, en tilltagande politisk polarisering samt globalisering och digitalisering. Motiven och drivkrafterna bakom det ideella engagemanget är ofta kopplade till värderingar, människors önskan att delta i ett gott sammanhang och göra skillnad för andra, att visa medkänsla och känna sig behövda. Samtidigt innebär ideellt engagemang en möjlighet till nya sociala sammanhang, mötesplatser och nätverk, liksom ett lärande kopplat till engagemanget.

Män och äldre engagerar sig mest

I en Sifo-undersökning i oktober 2024 på uppdrag av Volontärbyrån framgår att lite drygt fyra av tio har haft ett eller flera ideella uppdrag under de senaste tolv månaderna. Cirka en tredjedel av de som engagerar sig ideellt i Sverige uppger att de gör det någon gång i månaden, och en fjärdedel gör det flera gånger i veckan. De flesta (38%) lägger mellan en och fem timmar

per månad på sitt engagemang, en fjärdedel lägger mellan sex och tio timmar. Undersökningen visar att män i högre grad är engagerade i det civila samhället än kvinnor. Även långtidsstudier om ideellt engagemang i Sverige visar att män är något mer engagerade än kvinnor (von Essen & Svedberg 2020). Det är främst personer över 30 år som engagerar sig ideellt.

Enligt Sifo-undersökningen finns den största andelen engagerade i åldersgruppen 65–79 år. Att seniorer är mer engagerade kan bero på flera olika faktorer. De är etablerade i samhället, har ofta större nätverk än unga och kanske en för- eningsvana sedan tidigare. Efter pensionen har de dessutom mer tid till förfogande för ideellt engagemang.

Socioekonomi spelar roll

Ideellt engagemang är vanligast i samhällsgrupper som har tillgång till socioekonomiska resurser, lever i familj med barn samt har ett kulturellt och socialt kapital. Här finns också ett starkt samband mellan ideellt engagemang och en uppväxt med föreningsaktiva föräldrar, liksom en koppling till högre utbildning. Enligt Sifo-undersökningen har 40 procent i den lägsta inkomstgruppen (under 22 000 kronor i månadsinkomst) engagerat sig medan motsvarande siffra i den högsta inkomstgruppen (över 50 000 kronor) är 51 procent.

Idrottsorganisationer samlar merparten av de som engagerar sig ideellt, följt av bostadsrättsföreningar och olika hobbyföreningar samt organisationer inom kultur och friluftsliv. En något mindre andel är engagerade i sociala, religiösa och politiska organisationer eller rörelser. Ungefär hälften har ett ideellt styrelseuppdrag eller förtroendeuppdrag av något slag. Många utför också sysslor av praktiskt slag, har funk-

tionärsuppdrag eller ledaransvar. I Sifo-undersökningen uppger endast två procent att de har varit engagerade i direkta hjälpinsatser vid samhällskris. En något högre andel anger penninginsamlingar och sociala stödinsatser.

Krisengagemangets nya former och uttryck

Många svenskar har säkert hört begrepp såsom civilt försvar och hemberedskap, inte minst genom MSB:s broschyr "Om kriget eller krisen kommer" (2024), i dyningarna av Rysslands krig mot Ukraina. Det handlar inte bara om ett ökat fokus på att stödja det svenska militära försvaret, utan också att säkerställa att viktiga samhällsfunktioner fungerar i tider av kris och krig samt att kunna klara sig själv utan samhällets hjälp i minst en vecka. Här har även civilsamhället en viktig roll att fylla, inklusive det ideella engagemanget inför och under samhällskriser.

Parallellt med den ökade krisberedskapen i samhället har också begrepp såsom "spontanfrivillighet" och "gigg-engagemang" börjat användas, vilket medför nya krav på traditionella folkrörelseorganisationer. Många organisationer anser att verksamhetsutveckling är en ödesfråga, såsom att adressera medlemsrekrytering i en tid av sjunkande medlemsantal. Men också att diskutera olika samverkansfrågor mellan frivilliga och offentliga aktörer, inte minst vid samhällskriser. En trend är att offentliga aktörer har allt större förväntningar på frivilliga. Samtidigt har myndigheter, landsting, regioner, kommuner, företag och organisationer alla ett gemensamt ansvar för att samhället ska fungera, både vid akuta kriser och på längre sikt (Röda Korset 2019).

Intervju med Therese Granstam

Volontär, Röda Korset

Det finns alltid saker att göra och engagera sig inom, även innan en kris.

Hur länge har du varit ideellt engagerad och hur ser ditt engagemang ut idag?

”Jag har alltid varit engagerad i olika organisationer, redan innan jag började på Röda Korset 2004. Inom Röda Korset har jag både ett arvoderat uppdrag och ideella uppdrag. Det arvoderade uppdraget handlar om att jag utbildar cirka en gång i veckan inom krisstöd och första hjälpen samt handleder. Det ideella uppdraget innefattar uppdrag som insatsledare, krisstödjare och frivilligledare för krisstödjarna i Linköping. Jag sitter även i ledningsgruppen i kris- och beredskapsgruppen i Linköpings Röda Kors-krets. Inom kris- och beredskapsgruppen har vi regelbundna möten med syfte att lära känna varandra och vi tränar på hur vi ska agera vid olika kriser. De flesta av krisstödjarna har andra volontäruppdrag som sjukhusvård eller secondhandbutik inom Röda korset.”

Vad får dig att vilja engagera dig ideellt?

”Röda Korset som organisation har alltid legat mig varmt om hjärtat. Det känns väldigt meningsfullt att engagera sig inom en organisation vars grund är att hjälpa andra människor. Röda Korset finns över hela världen och vi utgår från att ’den som behöver mest hjälp ska få mest hjälp’. Det är en humanitär organisation som jag är stolt över att vara med i. Det har även för mig

alltid varit viktigt att hjälpa andra och det känns meningsfullt i mitt liv att kunna bidra med något. Jag vill hjälpa till att göra världen iallafall lite bättre, därför engagerar jag mig ideellt.”

Vilken typ av kriser kan du bli involverad i?

”Jag kan bli involverad i olika typer av kriser, det kan vara större olyckor, som bussolyckor, skogsbränder, sprängningar och annat. Det kan också vara ett möte med den enskilda människan. Det kan även handla om att kommunen behöver hjälp, att det har varit en större händelse med skjutningar. Då kan vi som krisstödjare exempelvis trygghetsvandra eller iordningställa en plats dit människor kan komma för att prata.

Hur ser ert krisstöd ut vid olika kriser?

”Röda Korset har väldigt många olika verksamheter för att hjälpa människor, och krisstödet kan se olika ut. Vårt krisstöd utgår alltid från Hobfalls fem principer och psykologisk första hjälpen. Det en människa kan göra själv ska man göra själv, detta stärker individen. Om det inträffar något speciellt här i Linköping, då har vi vår egen kris- och beredskapsgrupp som insatsledaren sammankallar. Utifrån uppdrag och resurser utför vi olika krisstödsinsatser. Men man kan också som insatsledare bli kallad till någon annan plats i Sverige. Jag var insatsledare vid skogsbranden

i Ljusdals kommun. Där var vårt huvuduppdrag att ge uppsökande krisstöd åt de evakuerade, till exempel att bidra med kläder, madrasser och samtal. Ibland ändras uppdraget också, och man kan få göra andra saker. Vi gav till exempel stöd till brandmännen som var slutkörda och ordnade fika åt polisen som stod vid bommarna för att hindra ligor från plundring i bostäderna. Många kretsar var också engagerade under flyktingkrisen, till exempel genom att hjälpa till på stationerna dit flyktingarna kom, för att hjälpa till med mat och bidra till en trygghetskänsla. Under covid samverkade många Röda korset-kretsar med kommuner och regionen, där volontärer var värdar vid vaccinationer och informerade om att hålla avstånd samt hygien och vikten av att tvätta händerna.”

Hur kan en organisation underlätta och främja ideellt engagemang?

”Röda Korset har väldigt många olika uppdrag inom ideellt arbete vilket kan underlätta för att engagera sig utifrån intresse. Exempelvis läxhjälp, värdar på sjukhus, cykelskola, språkcafé, besökverksamheter, secondhandbutiker och första hjälpare. Man kan också kontakta Röda Korset om man har en idé kring ett volontäruppdrag. De senaste åren har vi kunnat nå ut till fler människor tack vare digitala föreläsningar och nätverksträffar online, en förändring som vi genomförde i början av pandemin. Det är ett komplement till fysiska utbildningar och träffar.”

Har utbildningarna inom krisstöd förändrats på något sätt under de senaste åren?

”Röda Korset har alltid varit en krisorganisation. Jag har under åren som jag har varit engagerad, erfarenhet av att man har vidareutvecklat utbildningarna utifrån en förändrad omvärld. Både i Sverige och internationellt samt kunskapsmässigt. Det har varit mer naturkatastrofer i Sverige på senare år samt mycket skjutningar och sprängningar i många städer. Även ensamheten hos många människor har ökat. Utbildningarna måste på olika sätt möta dessa omvärldsförändringar, det handlar om att mötas i vardag och i kris.”

Vilket stöd och vilka resurser är viktiga för dig i den organisation där du engagerar dig?

”Röda Korset har en tydlig struktur om man utsätts för något i sitt uppdrag som frivillig. Vi ska aldrig jobba ensamma, vi ska vara två och två, och det är viktigt att känna att jag kan få stöttning av min frivilligkollega. Vid större insatser ska det finnas en insatsledare som man ska ha avstämningar med. Om detta inte räcker finns det annat externt stöd att få. Det är viktigt att som volontär känna sig trygg och vet att man har ett stöd bakom sig när man hjälper någon i kris.”

Hur har er krisberedskap utvecklats genom åren och vad är viktigt framåt?

”Varje Röda Kors-krets i Sverige ska ha en lokal kris- och beredskapsplan, det är målet. Om det händer något ska man veta vad man kan göra, vilka resurser man kan bidra med eller vad man inte kan stötta med. Röda Korset har en förberedelse idag som har utvecklats genom åren. När Estonia och Göteborgs-branden inträffade hade man inte den beredskapen i Sverige, men Röda Korset har utvecklat detta successivt. Röda Korset övar också tillsammans med andra organisationer, med polisen, kommuner och regioner. Samarbetet ser olika ut i olika kommuner. Vi behöver samverka och hjälpas åt. Det är viktigt att ta tillvara på varandras olika kunskaper samt resurser inom och utanför organisationen.”

Vad tänker du om att många svenskar vill ställa upp vid samhällskriser, men att mer än hälften inte vet hur de ska gå tillväga?

”Jag tycker det är jättebra att många svenskar vill ställa upp vid större kriser. Många frivilliga ville ställa upp och hjälpa till vid till exempel tsunamin 2004 och skogsbränderna 2018. Det jag kan rekommendera är att man engagerar sig redan innan en kris händer, att man ingår i en frivilligorganisation som passar en. Då kan man få utbildning samt att man är man trygg i sitt vardagsuppdrag. Då blir det lättare att ställa om från vardag till kris. Det finns alltid saker att göra och engagera sig inom, även innan en kris.”

Ideellt engagemang kräver organisatoriska strukturer och resurser

I kristid ökar engagemanget avsevärt. När allt fler vill göra kortare insatser ställer det samtidigt högre krav på civilsamhällets organisationer. Det finns en utmaning i att många som vill engagera sig inte vet hur de ska gå tillväga. Samtidigt är det en utmaning för många organisationer att ta emot fler intresserade än de kan hantera. De frivilligas tid är gratis, men det är inte gratis att samordna och organisera engagemanget.

Bristande erfarenhet och långa ledtider försvårar i kris

En lång rad faktorer kan ligga bakom en organisations svårigheter att fånga upp och möjliggöra ideellt engagemang, till exempel avsaknad av erfarenheter och dokumenterade lärdomar från tidigare kristider och möjliga krisinsatser (Vamstad 2022). Dessa faktorer framkommer även i en undersökning av Volontärbyrån kring ideellt engagemang under Ukraina-krisen. De organisationer som har valt att inte göra några insatser under det pågående kriget anger att det beror på att det inte är en del av deras ordinarie verksamhet, men också att det kan vara svårt att hitta tillräckligt många frivilliga eller anställda, eller att det saknas pengar. Här nämns också brist på kompetens och att det tar tid att få nya verksamhetsstrukturer på plats. (Volontärbarometern 2022).

Behov av strukturer och resurser

Frivilligheten kommer inte utan en kostnad, inte heller utan att de frivilliga ställer krav på organisationen där de är engagerade. Här behövs bland annat genomtänkta matchningsprocesser, introduktioner, utbildningar och strukturer kring frivilligheten som gör att ideella krafter lockas till engagemang och gärna väljer att stanna kvar

under en längre tid. Det är också viktigt att de ideella kan vara med och forma verksamheten framåt, vilket dels bidrar till utveckling, dels stärker relationen mellan individ och organisation och bidrar till ett mer långsiktigt engagemang.

Snabb aktivering är avgörande

Alla frivilliga kan vara viktiga och fylla olika funktioner i en kris utifrån ett organisations- och samhällsperspektiv, men de personer som fått utbildning kan snabbare aktiveras i ett uppdrag och tar därmed mindre tid och resurser i anspråk. Det minskar risken för att de ideella tappar intresset och väljer att engagera sig på annat sätt eller i en annan organisation, men även att de insatser som görs får högre kvalitet och når fram bättre. Det är särskilt viktigt i krissituationer, akuta händelser och i möten med utsatta eller behövande människor.

Sammantaget handlar ideellt engagemang i kris mycket om förberedelser inom organisationen, att ha fungerande stödsystem och strukturer som underlättar aktiveringen av ideellt engagemang. Det handlar om att ha tydliga roller och uppgifter bland såväl ideella som anställda. Det behöver också finnas tid och andra resurser att handleda och stödja frivilligengagemanget.

Viktigt att samhällsaktörer samverkar i kristid

Det ideella engagemanget vid kriser påverkas inte bara av organisatoriska strukturer och resurser inom civilsamhället. Andra påverkansfaktorer handlar om lagar om frivillig försvarsverksamhet, kommuners ansvar vid extraordinära händelser och regler för finansiering av civilsamhället. Frånvaron av en sammanhållen nationell strategi gör det svårt att snabbt aktivera frivilliga vid kriser, liksom bristande samverkan mellan olika sektorer i samhället.

Behov av samverkan mellan civilsamhälle och offentlig sektor

För att möta framtida kriser behöver förmågan hos civilsamhällets organisationer tas till vara. Kunskapen på detta område är idag dock begränsad, det behövs en utvecklad förståelse för civilsamhällets roll före, under och efter en nationell kris (MSB 2022). Det skulle dessutom gynna samspelet mellan civilsamhället och offentlig sektor – och därmed samhällsutvecklingen. För att gemensamt möta samhällets utmaningar behöver kommuner, regioner och civilsamhället hitta former för att samverka. Även civilsamhällets organisationer har ett stort eget ansvar att göra sig mer tillgängliga gentemot myndigheter och andra offentliga aktörer, på samma sätt som att de behöver öppna upp för enskilda medborgare som vill engagera sig ideellt. Förväntningar på civilsamhället måste också matchas med rätt förutsättningar, inte minst långsiktig, förutsägbar och systematisk finansiering (Röda Korset 2021).

Kommunerna spelar en viktig roll i landets krishantering

Ansvaret för Sveriges krishantering ligger i första hand på lokal nivå, hos den kommun som drab-

bas och den eller de sektorer av samhället som är inblandade. Här ligger också ansvaret för resurser och samverkan (krisinformation.se 2024).

I en kommunundersökning av Röda Korset 2019 påtalar flera av kommunerna att de behöver förbättra kontakten med frivilligorganisationerna samt vidga samarbetet och inkludera fler organisationer i olika frågor som kan beröra dem gemensamt. Bland de kommuner som deltog i undersökningen hade två tredjedelar tidigare erfarenhet av konkret samverkan med frivilligorganisationer i händelse av kris eller inom det civila försvaret, ofta en samverkan av oplanerad karaktär. Många kommuner anger att samverkan skett i samband med faktiska händelser och i enstaka fall genom planerad övningsverksamhet. Just planerad övningsverksamhet är någonting som efterfrågas i ökad utsträckning från det civila samhällets organisationer. Genom att öva tillsammans över sektorsgränserna utvecklas och befästs samverkan.

Bland utmaningarna nämns att själva ramarna för samverkan är otydliga, vilket kan leda till missförstånd kring roller vid insatser och att kommuner ibland har svårt att upprätthålla kontakten med frivilligorganisationerna. Några kommuner uttrycker att det behövs mindre, mer flexibla grupper som enklare kan organisera de spontanfrivilliga som dyker upp och vill hjälpa till på plats. Det kan vara svårt för kommunens personal att ta hand om de som engagerar sig spontant då kommunens resurser redan är aktiverade på andra sätt och i andra delar av en krisinsats (Röda Korset 2019). Därför är viktigt att samverka med föreningslivet, som har närmare relation till målgrupper och är vana att mobilisera frivilliga inom sina olika verksamheter och expertisområden.

Intervju med Magnus Karlsson

Professor, Marie Cederschiöld högskola.

Jag gissar att det är en större andel som vill göra en krisinsats än som borstar tänderna. Det är en enormt stor andel av befolkningen.

Drygt nio av tio svenskar vill engagera sig i tider av kris, men hälften vet inte hur de ska gå tillväga. Vad tänker du om det?

”Siffrorna ligger i linje med våra egna studier och dyker upp gång på gång, både när det gäller försvarsvilja och krisinsatsvilja. Även om det är med fara för sitt eget liv. Det är framförallt när det gäller vapen som det skiljer sig mellan kvinnor och män. Annars ligger kvinnor och män ungefär lika högt i sin vilja att engagera sig vid kris.

I våra egna studier ser vi också att ungefär hälften inte vet hur de ska gå tillväga för att engagera sig i kristider. Siffrorna är något högre för kvinnor än för män. En tolkning är att män i högre utsträckning än kvinnor har gjort lumpen och har jobb som skulle kunna vara aktuella i en krissituation, eller att de helt enkelt har högre tankar om sig själva när de svarar på undersökningar. Oavsett skulle man kunna tänka sig särskilda utbildningsinsatser gentemot kvinnor så att de får mer kunskap och större möjligheter att engagera sig i kristider.”

Varför tror du att viljan att engagera sig i krisberedskap är så hög bland svenskarna?

”Jag gissar att det är en större andel som vill göra en krisinsats än som borstar tänderna. Det

är en enormt stor andel av befolkningen. Jag tror att vi kan spåra det tillbaka till medborgarskap, men också en slags samhällsidentitet, att vi känner oss delaktiga i samhället, att vi litar på våra institutioner och staten, att vi har en vana att organisera oss och att det finns en låg grad av korruption i Sverige. Man har svårt att göra saker tillsammans i en kris om man inte litar på varandra. Ukraina har visat att det går, men det är ju under speciella förutsättningar.”

Hur kan ideellt engagemang inför och under kristider möjliggöras?

”Vi pratar ibland om det kumulativa medborgarskapet, det vill säga att föreningsmännskor i större utsträckning än resten av befolkningen tar på sig nya uppgifter. Det skulle kunna innebära att de oftare än andra engagerar sig i kriser. Men i befolkningen som helhet vet alltså många inte hur de ska göra. De kommer till en organisation och vill hjälpa till. Då frågar organisationen vad de kan göra, och de svarar ’jag kan inte så mycket’. Där blir det ett problem för organisationer. Så det behövs utbildningar av olika slag. Nu ser vi att det blommar upp utbildningar lite varstans, till exempel att civila försvarsorganisationer erbjuder utbildningar i livräddande

insatser. Genom utbildningar blir det lättare att organisera sig i lägen då det faktiskt blir en kris. Sedan handlar det om att lära känna varandra när det inte är kris och att kommunen lär känna sina organisationer i lokalsamhället. Det behöver skapas kontakter så att man åtminstone har hälsat på varandra den dag det bränner till.”

Vilken effekt har de senaste årens omvärldshändelser haft på det ideella engagemanget?

”Jag tror att vi nådde en topp av individualistiska värderingar innan pandemin och att vi sedan har fått en viss krismedvetenhet som vi inte hade tidigare, en förståelse för att staten inte kan ta hand om allt, att vi behöver hjälpa varandra. Vi har flyttat blicken från ’mina rättigheter’ till ’min plikt’. Det sammantagna engagemanget verkar ändå vara konstant, det vill säga det fortsätter i samma riktning med stabila siffror. Och det förvånar, för alla civilsamhällesorganisationer säger att de har svårt att värva medlemmar.”

Vilket ansvar har civilsamhället i relation till staten vid eventuella samhällskriser?

”Det mesta tyder på att staten och det offentliga inte kommer kunna bära allting i kristider, vi kommer behöva hjälpas åt och agera tillsammans. Samtidigt har de organisationer som finns i civilsamhället ingen skyldighet att göra något. De har sina egna drivkrafter, de vill vara aktiva. Det finns en del organisationer som lämpar sig väl som informationskanaler, medan andra organisationer kanske har lokaler som de kan dela med sig av, utifrån vad man vill göra och vad har man kapacitet att göra. Sedan behövs samordning på lokal nivå. Det har förekommit diskussioner om att man ska samla alla organisationer i kommunen, men det finns ju 250 000 civilsamhällesorganisationer i Sverige. Så detta kan man glömma. Däremot kan man kanske i kommunen samla en handfull organisationer som kan göra saker tillsammans.

Organisationer bör kanske också diskutera varför de inte är mer proaktiva, det vill säga att de kanske borde agera först och få pengar från staten sedan. Men också hur man kan verka i så-

dana situationer, om man tänker att staten ska ta allt ansvar och betala kalaset eller om man också ska engagera sig mer som medborgare. I exempelvis Ukraina är den överlägset största civilsamhällesaktiviteten att man samlar in pengar från befolkningen. Vi har en annan situation i Sverige. Det riskerar att bli väldigt reaktivt när man sitter och väntar på att staten ska betala ut medel.”

Vilken beredskap inför kris har ideella organisationer i Sverige?

”Det verkar som att många organisationer ökar sin krismedvetenhet. De diskuterar vad de kan göra och vilken roll de kan fylla. Det gjorde man inte för bara några år sedan. Det är nog flera steg kvar innan man gör val kring vilken organisation man vill vara. Det är viktigt att tänka på att mycket av detta sker på lokal nivå, i samspel med kommuner, så det kan skilja sig från kommun till kommun. Alla organisationer kan inte blåsa på med full styrka även om de skulle vilja. Det är ju en ganska komplicerad väv. Och det är ju inte alls säkert att alla organisationer i ett lokalsamhälle vill jobba åt samma håll, man har olika intressen. Så det är en svårare fråga än att bara tänka sig civilsamhället som en enda samlad resurs.”

Hur ser framtiden ut för det svenska krisengagemanget?

”Det sägs ofta i debatten att vi inte kan blicka bakåt mot det samhälle vi hade under kalla kriget. Men jag tror att det ändå finns saker vi kan lära därifrån. Jag tror att krisberedskapen kommer att föra människor närmare varandra och skapa mer engagemang. Vi har möjlighet att göra mer saker tillsammans, vilket även har betydelse för integrationen. Vi blir mer involverade och börjar hälsa på varandra. Det kommer inte vara lika oladdat om några år att säga att man inte är med i någon organisation. Man kommer nog förväntas bidra på ett annat sätt.”

Intervju med Daniel Kjellén

Utredare, MSB

Civilsamhället kan agera utifrån sina egna förutsättningar och kan också vara mer flexibla än vad offentliga aktörer kan vara, både på lokal och nationell nivå.

Vilken betydelse har civilsamhället vid samhällskriser av olika slag?

“Erfarenheterna från tidigare kriser och inte minst från Ukraina visar att civilsamhället spelar en stor roll för att se till att samhället fortsätter fungera även under kris. Det kan ju vara allt från att se till att det finns kunskap hos befolkningen kring exempelvis första hjälpen till att man fortsätter göra det man gör till vardags, till exempel fotbollsträningar och kulturevenemang. Civilsamhället genomför med andra ord mycket som sker i samhället i vardagen, vilket bidrar till motståndskraft i sig, men är samtidigt också en representant för olika delar av befolkningen i arbetet med att bygga en stark beredskap. Civilsamhället agerar utifrån sina egna förutsättningar och kan också vara mer flexibla än vad offentliga aktörer kan vara, både på lokal och nationell nivå.”

Nio av tio svenskar kan tänka sig att ställa upp i tider av kris. Men cirka hälften vet inte hur de ska gå tillväga. Vad tänker du om det?

“Från offentligt håll arbetar vi med att informera kring hur man kan engagera sig i beredskapen på olika vis, men det finns också en enorm

potential hos civilsamhället att nå ut med viktig kunskap kring detta både till allmänhet och medlemmar. Många organisationer gör det här redan idag på olika sätt. Man måste komma ihåg att individens engagemang i kris kan se ut på många olika vis. Vill man ställa upp frivilligt så kan man gå en utbildning hos en frivillig försvarsorganisation för tjänstgöring hos en myndighet under väldigt specifika förutsättningar. Man kan också ta sig an en uppgift under ledning av en annan ideell organisation under en pågående kris. Jag vill dock slå ett slag för möjligheten att engagera sig i själva driften av en organisation utanför krisområdet. Vi vill bevara demokratin och den frihet som finns i Sverige oavsett prövning, och där är ju civilsamhället en oerhört viktig komponent, men för att fortsätta vara det så behövs ju engagerade frivilliga som kan sitta i styrelsen och sköta det vardagliga arbetet. Det är också en form av beredskap. Man kan med andra ord bidra genom att bära sandsäckar eller att handla mat till personer som inte kan gå ut på grund av pandemi, men också genom att se till att vi har ett starkt och fungerande civilsamhälle oavsett om krisen eller kriget är ett faktum eller om det är en helt vanlig vardag.”

Vad tror du påverkar människors vilja att engagera sig i händelse av kris?

”Många har en förståelse för att när något händer så blir det lättare att hantera situationen om många hjälps åt. Men det är viktigt att det finns kunskap både på individnivå och organisationsnivå. Man behöver förstå sin egen roll som individ och som organisation om någonting händer. Här kan man själv fundera kring vilka organisationer man redan är med i och vilken roll de skulle kunna ha i kris eller krig, vilka som bor i grannskapet och hur väl man känner dem, vilken kommun man bor i och hur man kan engagera sig inom civil beredskap just där, och så vidare.”

Hur kan civilsamhället bidra till en högre samhällsberedskap innan en kris uppstår?

”Redan innan en kris uppstår finns ju chansen att organisera frivillighet i civilsamhället. Det kan vara att man i den egna organisationen frågar sig hur man jobbar med beredskap, om man kan göra något utöver den vanliga verksamheten om något inträffar eller om man vid en samhällskris tänker sig fortsätta jobba med sin ordinarie verksamhet så långt det är möjligt. Att ställa dessa frågor är oerhört viktigt. Genom att göra det hjälper man offentliga aktörer att få en överblick över vilka organisationer som kan göra vad, hur många medlemmar som kan rycka in och hjälpa till vid behov och under vilka förutsättningar ideella organisationer kan bidra. När något händer kan man som individ kan göra betydelsefulla insatser särskilt om man redan är del av en civilsamhällesorganisation och den struktur som det innebär. Det är också viktigt på organisationsnivå att det finns en fungerande kommunikation med offentliga aktörer så att alla kan bidra på bästa

sätt, och så att inte alla vill göra samma sak vid en kris. Offentliga aktörer behöver titta på helheten och olika kriser har olika behov. Det gäller att inte låsa fast sig vid en enda idé utan att se var organisationen gör bäst nytta.”

Hur ser framtiden ut för den svenska civila beredskapen?

”Vi har sett en betydande utveckling av intresse, insikt och kunskap hos civilsamhällesaktörerna under bara några få år. Vi har märkt att civilsamhället på ett imponerande sätt har gjort ett stort jobb med att identifiera sin roll och sina förmågor. Vid diskussioner med civilsamhällesaktörer framgår det är viktigt att organisationerna behöver kunna agera självständigt, men att man vill ha samverkansplattformar med offentliga aktörer. Alla samhällsaktörer behöver förstå de samlade förutsättningarna och behovet av resurser och kunskap på olika nivåer. Vi på MSB har olika former av samverkan med andra aktörer, såväl offentliga som ideella och från näringslivet, och vad gäller civilsamhällessamverkan så har det utvecklats och expanderat i snabb takt. Det sker bland annat genom vårt *Forum för civilsamhället* i den civila beredskapen och genom ett civilsamhällesråd lett av vår generaldirektör. Jag tror också att civilsamhället och offentliga aktörer har fått mer förståelse för varandra och MSB har fått mycket bra input i arbetet från de många organisationer vi har kontakt med.”

Civilsamhället kanaliserar och möjliggör engagemang i kristid

Kriser i vår närhet och vår omvärld brukar väcka ett stort engagemang och en tilltro till att vi som samhällsmedborgare kan bidra till förändring. Här finns tydliga drag av spontan mobilisering och behov av tidsbegränsade insatser i samhället, vilket sällan ingår i ideella organisationers kontinuerliga verksamhet.

Det är tydligt att många samhällsmedborgare inte vet vart de ska vända sig i händelse av kris. Samtidigt kan det vara svårt att få de som har engagerat sig i en organisation att stanna kvar även på längre sikt, då krisen har ebbat ut. I förlängningen handlar frågan om hur vi skapar ett långsiktigt, hållbart engagemang som har de bästa förutsättningarna att kunna bidra till demokratiutveckling och social sammanhållning i samhället. Men även vara rustade och förberedda för framtida kriser. Det är ju i mångt och mycket därför det är viktigt att skapa goda förutsättningar för ett engagemang även när det inte är kristider.

11 procent har hjälpt till vid en "särskild händelse"

Enligt rapporten "Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019" (von Essen & Svedberg 2020) har elva procent av den svenska befolkningen gjort ideella insatser vid en så kallad "särskild händelse". Det visar att det vilar en slags latent resurs hos befolkningen att hjälpa till vid samhällskriser av olika slag. Denna beredskap är dock inte jämnt spridd i befolkningen. 71 procent av de som gjort en sådan insats uppger att de redan är ideellt engagerade i någon form medan endast 7 procent av dem aldrig har engagerat sig ideellt. De som har gjort en insats vid en särskild händelse har något oftare vuxit upp med föräldrar som varit föreningsaktiva. Det är också vanligare att någon gjort en insats vid en särskild

händelse om den ena eller båda föräldrarna är utrikes födda. Däremot finns det inget samband mellan att ha gjort en insats vid en särskild händelse och kön, ålder, utbildningsnivå eller att ingå i sociala nätverk på fritiden.

Hög insatsvilja inom idrottsrörelsen

Enligt en Novus Sverige-panel från juni 2022 (Karlsson & Andersen 2023) uppvisar medlemmar i civila insatsorganisationer en något högre insatsvilja än i ideella organisationer generellt, men även medlemmar i idrottsorganisationer har en insatsvilja som är högre än genomsnittet. Idrottsrörelsen samlar en stor andel av civilsamhällesengagemanget i Sverige och kan ur ett krisinsatsperspektiv därmed utgöra en viktig resurs vid sidan av det offentliga. I undersökningens resultat framgår också att personer som är engagerade i flera olika organisationer har en högre försvars- och krisinsatsvilja än personer som bara är engagerade i en organisationstyp. Män och kvinnor uppvisar liknande försvars- och krisinsatsvilja, bortsett från då det rör sig om strid och fara för eget liv. I dessa fall är siffrorna för män något högre än för kvinnor.

Pliktmotiv framträder vid kris

Ideellt engagemang tar ofta sin utgångspunkt i inre drivkrafter, såsom att vilja hjälpa andra eller att utvecklas på ett personligt plan. Vid mer akuta samhällskriser framträder även ett tydligt pliktmotiv, en känsla av moralisk skyldighet att hjälpa de som är i akut nöd. Detta framgår i en undersökning kring ideellt engagemang kopplat till Rysslands invasion av Ukraina (Volontärbyrå 2022). 83 procent av de volontärer som engagerade sig ideellt under denna kris gjorde det för att stödja och hjälpa andra och 73 procent ville göra en konkret insats. Samtidigt uppgav 38

procent att de engagerade sig utifrån ett plikt-motiv, att jämföra med cirka 10 procent i normal-fallet då det inte pågår en akut samhällskris i vårt närområde.

I fritextsvaren framgår att många under just denna kris valde att skänka pengar, kläder, hygienartiklar och mat till flyktingar och frivilligorganisationer. Vissa valde ett mer direkt och personligt engagemang, såsom att agera språkstöd och tolk eller att öppna sina hem för flyktingar.

En utmaning att bibehålla engagemanget efter krisen

Det är vanligt att de som har gjort en insats vid en krissituation redan engagerar sig ideellt i någon form. Samtidigt är det bara en dryg fjärdedel av de som engagerat sig i kris som fortsätter sitt engagemang då krisen har passerat, ofta då i samma organisation, nätverk eller grupp som tidigare. Slutsatsen är att engagemang vid en tidsbegränsad samhällskris inte per automatik leder vidare in i ett längre engagemang (von Essen & Svedberg 2020).

Samtidigt finns det annan forskning kring ideellt engagemang i kristider som pekar i olika riktningar med avseende på just fortsatt och mer långvarigt engagemang, beroende på engagemangets karaktär. I rapporten "Generosity in times of crisis" (Vamstad 2022) dras till exempel slutsatsen att nya "generositetsbeteenden" har utvecklats som ett svar på coronapandemin, till exempel att hålla avstånd, att hjälpa en vän eller bistå med matinköp eller liknande åt personer i riskgrupp. Just denna typ av beteenden har visat sig vara mer långsiktigt hållbara – och de som tillämpar dem under en kris fortsätter ofta med det även efter krisen, om så är möjligt.

Civilsamhället behöver stöd att kanalisera ideellt engagemang

Samtidigt visar den senaste Sifo-undersökningen (se föregående kapitel) att 92 procent av svenskarna kan tänka sig att ställa upp i händelse av kris, men att drygt hälften saknar kunskap om hur de ska gå tillväga för att engagera sig i händelse av kris. Här vilar alltså ett ansvar på civilsamhällets organisationer att bättre fånga upp, kanalisera och möjliggöra det ideella engagemanget. Detta är ett ansvar som dock behöver delas med politiska beslutsfattare och myndigheter. Men det stannar inte där, även media har en viktig funktion att fylla inför och under samhällskriser. Flera medieforskare och sociologer har tidigare understrukit mediernas viktiga roll för att forma människors uppfattningar om och beteende i relation till risker, hot och säkerhetsfrågor (MSB 2024).

Intervju med Irene Oskarsson

Ordförande, Riksorganisationen Hela Sverige ska leva

Om vi bygger ett robust samhälle nu så fungerar det även i kristider. Vi ser också att det är viktigt att bygga vidare på den gemenskap som finns, inte minst på landsbygden.

Vilket uppdrag har Hela Sverige ska leva?

”Hela Sverige ska leva är en riksorganisation för byarörelsen i Sverige, med cirka 5 000 grupper med vitt skilda engagemang men med det gemensamt att man jobbar för sin bygds utveckling. Vi har också på nationell nivå ett antal medlemsorganisationer, studieförbund, Lantbrukarnas riksförbund, Bygdegårdarnas riksförbund, Folkets Hus och Parker, Fotbollförbundet med flera som i sig har många föreningar och enskilda medlemmar. Ser vi till det arbete föreningarna gör så är nästan allt på ideell basis. Det är dessa föreningar som bär upp stora delar av en bygds liv, ofta i samverkan med andra föreningar på orten. På nationell nivå har vi ett litet kansli som jobbar med att stötta medlemsföreningarna och våra länsavdelningar och jobbar med påverkansarbete på nationell nivå.”

Vilken effekt har de senaste årens omvärldshändelser haft på er verksamhet generellt? Har det påverkat det ideella engagemanget?

”Vi ser att det som redan görs av föreningarna för att rusta sin bygd, till exempel genom utbyggnad av bredband, att ta över och driva livsmedelsbutikerna på orten, att arbeta för att bevara skolan och så vidare visar att bygderna redan

är engagerade i mycket av vad som sker i vår omvärld. Flera föreningar och län har också lyft beredskapsfrågan separat och kopplat an den till hushållning med resurser, odling, att de hus och lokaler man har kan komma till användning i krisarbetet. Flera samverkar också med kommuner och regioner/län för att öka kunskap och medvetenhet om vad som behövs för att leva/överleva i tider av kris. Genom sin kunskap om de lokala förhållandena kan de bidra till kommunens och länets beredskapsarbete på ett sätt som ingen annan kan. Den lokala kunskapen är viktig för att forma ett robust samhälle både i normaltids och i kristid.”

Hur ser du på det svenska civilsamhällets roll inför och under en eventuell samhällskris?

”Civilsamhället och allas vårt ansvar är viktigt i en kris. De boende känner sin bygd, man vet var resurserna och behoven finns, även när det gäller personer med särskilda behov. Alla kan bidra med sitt kunnande och sin kompetens. Det har vi sett flera exempel på under skogsbränderna i Västmanland och under längre strömavbrott under senare år. Det är viktigt att civilsamhället ses som den stora resurs det är och allt som vi kan bidra med, för att vi ser behoven. Samtidigt

är det viktigt att man inte förväntas ta över det offentliga ansvar utan att det följer med resurser och tydlighet i vad som förväntas göras. På många platser är det lokala arbetet och o för att klara en kris.”

Vilken roll kan ni som organisation ta vid en samhällskris på lokal respektive nationell nivå?

”På lokal nivå spelar närheten och kunskapen om bygden roll, genom de resurser som man har i form av lokaler och maskiner med mera som kan behövas. Det är viktigt att kommuner och myndigheter i lugna tider ser dessa resurser och tar upp en dialog för att tillsammans rusta för den dagen krisen kommer.

På nationell nivå handlar det om att aktivt arbeta för att visa beslutsfattare vilka vi är och vad vi kan bidra med. Vi behöver arbeta tillsammans med andra civilsamhällesorganisationer för att optimera resursanvändningen.”

Hur arbetar ni idag med krisberedskap och vilka prioriteringar finns?

”På nationell nivå har styrelsen sagt att detta kommer vara en viktig del i vårt arbete de kommande tre åren. Vi kommer se hur det vi gör kan bidra till att höja beredskapskunskapen hos alla delar av organisationen. Riksorganisationen ingår i MSB:s civilsamhällesråd och bidrar där med kunskap och inspel om vad föreningarna och organisationer kan och behöver göra. Flera länsavdelningar och lokala grupper har tagit fram underlag för att göra krisplanering och se vad man kan bidra med när krisen kommer. Hela Sverige Riks är en samlade kraft i arbetet och har en roll genom att peka på den kunskap och kompetens som våra grupper kan ta del av. Vi behöver påtala för myndigheter vilket stöd som behövs för att föreningarna ska kunna göra sin insats. I det arbete som vi gör i planeringen av Landsbygdsriksdagen 2026 har vi med beredskap som en viktig del i programmet. Vi arbetar också med att visa på hur lokala bygg- och energigemenskaper kan vara viktiga delar i skapa ett hållbarare samhälle redan nu, även i kristider.”

Vilken betydelse kan ideellt engagemang ha för er som organisation inför och under en samhällskris?

”Myndigheter, kommuner och regioner behöver föra en dialog med civilsamhället kring behov och vad föreningar kan bistå med i detta utifrån sina förutsättningar. Ekonomiska resurser är viktiga både för föreningarna och inte minst för de mindre kommunerna för att kunna bygga en solid beredskap tillsammans, där alla vet sin roll och vad man kan bidra med.”

Vilka eventuella hinder finns för ett fungerande ideellt engagemang inför och under kristider?

”Myndigheter behöver se civilsamhället just som det och inte som en förlängd arm av egen verksamhet, utan en kraft som kan göra det som det offentliga inte kan göra. Samordning är viktigt för att vi ska orka och veta vad var och en kan bidra med. Civilsamhället kan agera snabbt, men för att vara uthålligt behövs också vetskapen om att resurser finns till förfogande för att utföra uppdraget man tagit på sig. Lagstiftningen behöver generellt anpassas till den tid vi lever i vad gäller digital, teknisk utveckling, med mer. Sedan behöver det bli tydligt att samma lösningar ofta inte passar överallt. Likartade problem kan behöva olika lösningar som är anpassade till kontexten och förutsättningar i respektive bygd.”

Vad kan civilsamhället göra inför framtiden för att stärka sin roll vid en eventuell samhällskris?

”Vi behöver beskriva och förmedla vad vi kan bidra med. Om vi bygger ett robust samhälle nu så fungerar det även i kristider. Vi ser också att det är viktigt att bygga vidare på den gemenskap som finns, inte minst på landsbygden. När vi bygger gemenskap bygger vi beredskap. Ensam är inte stark.”

Intervju med Mariam Ismail Daoud

Volontär, Göteborgs Lottakår

Att utbilda och informera är en av de mest effektiva insatserna vi kan göra i en krissituation.

Hur länge har du varit ideellt engagerad?

”Jag har varit ideellt engagerad i över 20 år, och under den tiden har mitt engagemang tagit olika former. Den röda tråden har alltid varit min passion för kvinnors rättigheter, mänskliga fri- och rättigheter och demokratins fundament. För mig är det en självklarhet att hjälpa mina medmänniskor, stötta samhället och stå upp för våra gemensamma värden. Jag vill göra skillnad, inte bara för oss som lever här och nu, utan också för de kommande generationerna.”

Var och hur är du ideellt engagerad idag?

”Idag engagerar jag mig på flera nivåer. Jag är aktiv inom Göteborgs Lottakår där jag sitter i styrelsen och ansvarar för både information och rekrytering. Jag är även instruktör och krisberedskapshandledare, vilket innebär att jag utbildar och stärker människor inför kriser och oväntade händelser. Utöver detta tjänstgör jag som soldat i Hemvärnet, där jag arbetar som stabassistent i ett insatskompani. Parallellt med mitt ideella engagemang är jag förtroendevald politiker och arbetar som driftledare, med en utbildningsbakgrund som arbetsvetare och undersköterska. Min mångsidiga erfarenhet ger mig ett unikt perspektiv och en stark vilja att bidra till samhällsutvecklingen.”

Vad är det som motiverar dig till ideellt engagemang?

”Min drivkraft ligger i att försvara och förstärka våra värderingar. Jag tror på ett samhälle där alla, oavsett bakgrund, har möjlighet att växa och bidra. En av mina hjärtefrågor är att få fler kvinnor att engagera sig, både i Sveriges totalförsvar och i beslutsfattande roller. Kvinnor har en avgörande roll i att stärka vårt samhälles trygghet och säkerhet. Det är inte bara en fråga om jämställdhet, utan också om att använda hela samhällets potential för att möta framtidens utmaningar. Jag vill inspirera fler kvinnor att ta plats, våga mer och göra skillnad.”

Hur kan organisationen där du engagerar dig underlätta och stärka ditt engagemang på både kort och lång sikt?

”Hos oss i Svenska Lottakåren finns många vägar till engagemang, både kortsiktiga och långsiktiga. Du kan börja med en hemberedskapsutbildning för att stärka din egen förmåga att hantera kriser och sedan avancera till en specialistbefattning inom Hemvärnet eller en civil roll med långsiktiga avtal. Ett annat alternativ är att utbilda dig till krisberedskapshandledare och hålla kurser, eller engagera dig i styrelsearbete för att utveckla verksamheten. Lottakåren erbjuder en platt-

form där du kan växa, utvecklas och bidra på ett sätt som passar dig, både nu och i framtiden.

Jag känner att jag har en bra balans i mina ideella engagemang och är nöjd med de insatser jag gör. Samtidigt ser jag ett växande behov av att vi lottor är ute och föreläser samt sprider information om trygghet och säkerhet. Det ökande inflödet av medlemmar, särskilt kvinnor, är en positiv utveckling. Det ger mig energi och inspiration att fortsätta synliggöra hur viktigt det ideella arbetet är för samhället.”

Har ditt ideella engagemang förändrats på något sätt under de senaste åren på grund av någon samhällskris?

”Mitt engagemang inom Lottakåren och Hemvärnet har blivit ännu mer relevant i takt med samhällsutmaningar som pandemier och andra kriser. Det är fantastiskt att se hur fler människor söker sig till oss för att stärka både sig själva och samhället.

För mig handlar mitt ideella engagemang om att skapa ett tryggt, jämlikt och inkluderande samhälle där vi står starka tillsammans. Den ideella sektorn är en hörnsten i detta arbete, det är här vi bygger grunden för en bättre framtid. Jag är stolt över att vara en del av detta arbete och ser fram emot att fortsätta bidra till ett starkare samhälle.”

Om det uppstod en samhällskris, vet du då hur du skulle gå tillväga för att engagera dig ideellt?

”Om det skulle uppstå en samhällskris vet jag exakt hur jag skulle gå tillväga. Genom mina roller inom Lottakåren och Hemvärnet är jag utbildad och förberedd för att hantera allt från krissituationer till större samhällshot. Jag vet också hur

viktigt det är att sprida kunskap till andra. Att utbilda och informera är en av de mest effektiva insatserna vi kan göra i en krissituation.”

Upplever du att de organisationer som du engagerat dig för har en förberedelse att ta emot ideellt engagemang i händelse av samhällskriser?

”Både Hemvärnet och Lottakåren arbetar proaktivt och är alltid redo att möta ökade behov av ideellt engagemang. Vi tränar regelbundet, rekryterar fler och ser till att våra medlemmar har den utbildning och beredskap som krävs.”

Källor och vidare lästips

”Allmänheten om samhällskris och volontärarbetete”. Novus/Röda Korset, 2018. <https://www.rodakorset.se/globalassets/rodakorset.se/dokument/om-oss/fakta-och-standpunkter/rapporter/novusundersokning-volontarer-viktiga-i-svensk-krisberedskap-190116.pdf>

”Civilsamhället – en underutnyttjad samhällsresurs i kriser?”. MSB, faktablad april 2022. <https://rib.msb.se/filer/pdf/29963.pdf>

”Det civila samhället 2019”. SCB 2021. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/naringsverksamhet/naringslivets-struktur/civila-samhallet/pong/statistiknyhet/det-civila-samhallet-2019/>

”Det civila samhället 2020 – Delrapport”. SCB, 2022. https://www.scb.se/contentassets/3d37f3bffc-104cc0a03a4e949a7ab16c/nv0117_2022a01_br_xftbr2201.pdf

”Det civila samhället 2022”. SCB, 2024. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/naringsverksamhet/naringslivets-struktur/civila-samhallet/pong/statistiknyhet/civila-samhallet-2022/>

”Det svenska civilsamhället – en introduktion”. Johan von Essen (red.), 2021

”Generosity in times of crisis. Swedish Helping Behaviours During the COVID-19 Pandemic”. Johan Vamstad, 2022)

”Lägesbild: Civilsamhällets insatser för Ukraina”. NOD 2022.

”Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019”. Ersta Sköndal Bräcke Högskola arbetsrapportserie nr 98, Johan von Essen och Lars Svedberg, 2020.

”Nya förutsättningar för hemberedskapskampanjer?”. MSB 2024.

”Om krisen eller kriget kommer”. MSB 2024

”Samhällets ansvar”. www.krisinformation.se, 2024
<https://www.krisinformation.se/detta-gor-samhallet/mer-om-sveriges-krisanteringssystem/samhallets-ansvar>

”Staten, kapitalet eller medborgaren – vem finansierar civilsamhället?”. Giva Sverige, 2021. <https://www.givasverigese.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2021/11/staten-kapitalet-eller-medborgaren-2021.pdf>

“Tillsammans i krisen. Framtidens frivillighet inom krisberedskap och totalförsvar”. Svenska Röda Korset, 2019.

“Vilken resurs kan deltagare i civil samhället vara vid en framtida hälsokris?”. Karlsson, Magnus & Andersen, Rebecka. Socialmedicinsk tidskrift 4/2023.

“Volontärbarometern 2022”. Volontärbyrån 2022.

“Volontärbarometern 2024”. Volontärbyrån 2024.

FORUM Idéburna
organisationer med
social inriktning

Forum – idéburna organisationer
med social inriktning
www.socialforum.se
kansli@socialforum.se
08-651 07 21

/Volontärbyrån/

Volontärbyrån
www.volontarbyran.org
info@volontarbyran.org
0771-24 14 00